

УДК 376.1-056.36: 37.036

А.В. Козак

ДО ПИТАННЯ ПРО МУЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ ДОПОМІЖНОЇ ШКОЛИ

У статті дається характеристика музичного виховання учнів допоміжної школи. Звертається увага на особливості сприймання розумово відсталими дітьми музики та ефективність проведення музичних занять з ними.

Ключові слова: учні допоміжної школи, музика, музичні заняття, виховання.

В статті дається характеристика музикального виховання учасників допоміжної школи. Обracaється увага на особливості сприймання музики умовно відсталими дітьми та ефективність проведення музикальних занять з ними.

Ключевые слова: учащиеся вспомогательной школы, музыка, музыкальные занятия, воспитание

Музичне виховання в допоміжній школі – це невід’ємна частина єдиного корекційно-виховного процесу. У ході систематичної і цілеспрямованої роботи з музичного виховання перш за все відбувається сенсорний розвиток учнів, який складає фундамент їх розумового розвитку. Під впливом музичних засобів активізується пізнавальна діяльність дитини, що поліпшує якість сприймання і дає нові уявлення. Основною формою музичного виховання учнів допоміжної школи є уроки музики. Музичному вихованню сприяють заняття ритмікою, гімнастикою, а також слухання музики в позаурочний час.

Музика в допоміжній школі викладається у всіх класах. Під час цих занять у дітей виробляються необхідні вокально-хорові навички, які забезпечують правильність і виразність співу. Музика відображує дійсність в звукових художніх образах, володіє великою силою естетичного впливу, викликає яскраві емоційні переживання, розвиває уявлення, сприяє вихованню художнього смаку.

Питання про вплив сприймання музики на особистість дитини допоміжної школи давно привертає увагу дефектологів. У роботах Е.Сегена, Ж. Демора та інших педагогів робились спроби висвітлити і

пояснити реакції даної категорії дітей на музику. Підкреслюючи відносну збереженість музично-слухової сфери у деяких із розумово відсталих дітей, Е. Сеген разом з тим констатує, що вказані можливості реалізуються неповністю. Навіть при хороших слухових даних, діти часто не вміють слухати музику, швидко відволікаються. Не дивлячись на це, Е.Сеген вважає музику важливим засобом виховного та лікувального впливу на розумово відсталу дитину.

Бельгійський дефектолог Ж.Демор широко використовував музику на заняттях ритмічної гімнастики. Не дивлячись на те, що в його практиці музиці відводилась чисто службова роль, її використання служило засобом музичного виховання аномальних дітей. Музичний супровід давав можливість учням займатися розпізнанням динамічних типових відтінків; учні оволоділи вмінням виділяти частини (вступну, заключну і т.д.) музичного твору. Виконання рухів під музику сприяло розвитку почуття ритму.

Великого значення заняттям музикою з розумово відсталими дітьми надавав дефектолог А.Н. Граборов, який підкреслював велику роль музики в корекційно-виховній роботі, зокрема звертав увагу на необхідність формувати у розумово відсталих учнів культуру хорового співу. Разом з тим, відмічав, велику значимість роботи з розвитку музичного сприймання в процесі слухання музики. На думку дослідника учні повинні слухати музику не тільки на уроках, але і в позаурочний час. Таке прослуховування повинно носити систематичний характер і втілюватися за спеціально розробленою програмою. З цього приводу А.Н. Грабов рекомендує особливо уважно підходити до вибору музичного матеріалу. Так, наприклад, він радить використовувати доступні, яскраві та виразні твори, супроводжувати прослуховування музики бесідою вчителя. Рекомендації А.Н. Грабова мали велике значення для правильної організації музично-виховної роботи у допоміжній школі [1].

В. Воронкова вважає, що навчальний матеріал і виховний процес у допоміжній школі будується з широким використанням наочних посібників. Уроки співів з використанням наочних посібників не тільки виховують музичні здібності учнів допоміжної школи, але впливають на деякі дефекти розвитку розумово відсталих дітей. До таких дефектів відносять і нестійку увагу, погану пам'ять, низьку працездатність, недостатність мислення і мовлення. Засоби наочності впливають на зір, слух і дотик, а також на засвоєння знань, умінь і навичок у дітей. Вони підтримують інтерес учнів до учбової діяльності і сприяють виробці у школярів емоційного ставлення до предмету [2].

Науковці А.А. Висоцька, П.В. Муратова, В.І. Поволоцька, А.С. Соколов та інші вносять цікаві та цінні пропозиції, спрямовані на вдосконалення методики музично-виховної роботи у допоміжній

школі. Мова йде про підвищення культури хорового співу, навчання музичної грамоти, проведення музично-виховних заходів в позаурочний час.

Практичний досвід і спеціальні дослідження показують, що заняття музикою має корекційний вплив на розумово відсталіх дітей. У процесі заняття музикою активізується мислення, формується ціленаправлена діяльність і стійкість уваги. Колективні заняття співом, що супроводжуються музикою, ритмічні рухи дисциплінують дітей, виховують організованість. У процесі музичного виховання учні допоміжної школи привчаються слухати музику та вникати в її зміст, учні оволодівають навичками співу. Разом з тим, у них накопичується деякий запас музичних уявлень. На цій основі формується любов до музики, почуття естетичного задоволення, виробляються елементи музичного смаку. Музика піднімає настрій і підвищує загальний життєвий тонус.

Виконані дітьми музичні твори повинні сприяти всебічному вихованню дітей. Для цього необхідно розвивати пізнавальні можливості, розширювати кругозір, матеріал повинен бути цікавим для того, щоб сподобатися дітям.

Робота над музичним матеріалом і формування навичок культурного співу - дві сторони одного і того ж самого процесу, вони доповнюють одне одного. Музично-співочу роботу в школі не можна зводити до навчання пісні, необхідно добиватися точної інтонації, виразності, правильної артикуляції.

В хорі діти вчаться співати, колективно переживати виражені в музиці почуття. Хоровий спів на уроках у допоміжній школі передбачає проведення індивідуальної виховної роботи з дітьми. Якщо педагог знає інтелектуальні, мовленнєві, емоційно-вольові особливості розвитку дітей, то він має виправляти недоліки у дітей. Звісно, що ця робота має велике корекційне значення.

У процесі навчання учнів допоміжної школи співам дуже важливо працювати над чистотою інтонації, тому що точна інтонація - це основа художнього співу. Робота над піснею у допоміжній школі займає значно більше часу, ніж у масовій школі. Дуже важлива організація першого прослуховування. Вступна бесіда повинна зацікавити увагу дітей до пісні, з якою необхідно їх познайомити.

Виконання пісні педагогом повинно бути високохудожнім, яскравим, емоційним. Учитель співає заспів пісні або її логічно закінчену частину, після чого пропонує заспівати разом. При необхідності проводиться особлива робота над деякими фразами, періодами. Таким же чином розучується і приспів.

Нерідко розумово відсталі учні „не доносять” до наступного уроку ні мелодії, ні тексту. Тому вчителю приходится відновлювати в їх

пам'яті вивчений раніше пісенний матеріал. Наступна робота над піснею іде відносно швидше. Основні зусилля на цьому етапі направлені на більш тверде запам'ятовування мелодії і далі розучування тексту. Робота над піснею передбачає роботу над виразністю виконання. Вчитель знайомить дітей з різними відтінками виконання і вчить їх виконувати. Учні допоміжної школи можуть добитися виразності у виконанні. На основі аналізу дітей підводять до висновку про те, що слід співати тихо, ласкаво, ніжно („Пісня про маму”), а що весело („Ой у лузі червона калина”) і т.п.

Працюючи над виразністю співу, педагог повинен застерігати дітей від крикливого виконання, проводити бесіди про необхідність берегти голос. Дітей слід привчати до протяжного, спокійного, рівномірного співу. Їх слід правильно вчити відкривати рот, піднімати язик, правильно робити вдих та видих. Культура співу передбачає правильну позу при співі, педагог виробляє у дітей звичку правильно сидіти (стояти) при співі.

Виразне, культурне виконання підвищує естетичну цінність цих занять. Красиво складений спів формує естетичний смак, сприяє розумінню краси музичного твору, породжує гаму почуттів.

Відомо, що рівень музично-слухового розвитку учнів допоміжної школи значно нижчий від рівня їх здорових ровесників. Звуковисотний слух, музично-ритмічне почуття розвинуті у них значно слабше, ніж у нормальних дітей [2].

Багато учнів допоміжної школи „гудять” на одному звукові, декламують під музику, співають фальшиво або взагалі не співають. Причиною нечистої інтонації може бути хворобливий стан голосових і слухових органів. Поряд з цим, необхідно відмітити, що у допоміжній школі зустрічаються діти, які володіють хорошим рівнем розвитку музичного слуху, є діти, музично-слухові дані яких успішно розвиваються у результаті вправ з інтонування. Серед учнів допоміжної школи зустрічаються також діти, які мають низький рівень розвитку музичного слуху, навчання таких дітей співу являється особливо важким.

Для підвищення ефективності цих занять педагог повинен використовувати різні прийоми: розміщати дітей навколо інструменту так, щоб всі учні були в його полі зору і могли добре слухати правильне звучання твору; добиватись чистого звучання мелодії, рухом руки має показувати висоту звуків, напрямок мелодії, при цьому використовувати наочний матеріал (кубики, піраміди і т.п.).

Вивчаючи з учнями пісні можливо демонструвати спеціально підготовлені таблиці. Під сюжетним малюнком на тему тексту пісні послідовно мають бути виписані назви пісень, окремі слова, а також словосполучення, значення яких діти повинні усвідомити. Зрозуміло,

що те що діти усвідомили в процесі активної мисленнєвої роботи засвоюється краще, ніж при пасивній діяльності. Тому потрібно навчити розумово відсталих школярів самостійно логічно міркувати при поясненні незрозумілих слів. До кінця зрозуміти значення слів і мовленнєвих зворотів, які зустрічаються в пісні, діти не зможуть, але в загальному контексті вони їх зрозуміють. Щоб діти запам'ятали серію куплетів їм слід показувати чітко підготовлені кольорові малюнки, при цьому ілюстрації не повинні бути дуже деталізовані.

Не усі діти з діти допоміжної школи достатньо емоційно не реагують на музику. Вона не викликає у них глибоких переживань. Педагог практично "втягує" дітей у процес цілеспрямованого прослуховування музики. Ступінь активності дітей, розвиток уміння сприймати музику, пояснювати її, міркувати після прослуховування твору залежить тільки від діяльності педагога на уроці, якості його співробітництва з учнями. Педагог допомагає усвідомити дітям характер музичного твору, звертає увагу на використання у музиці виразних засобів. Засоби предметно-образної і знакової наочності для вивчення пісень, для прослуховування музики і для нотної грамоти зручно сконцентрувати у 4-х ланках: 1) ілюстрації до пісень і до прослуховування музики у молодших класах допоміжної школи; 2) музична грамота у молодших класах допоміжної школи; 3) ілюстрація до пісень і прослуховування музики в старших класах допоміжної школи; 4) музична і нотна грамота в старших класах допоміжної школи. Широке використання наочності допомагає розвинути в учнів інтерес до музики, сприяє розвитку музичних здібностей [4].

Систематичне прослуховування музики сприяє вихованню інтересу та любові до неї, формуванню художнього смаку, підвищує емоційне сприйняття учнів.

В процесі слухання музики створюються об'єктивні умови для найбільш успішного формування музичного виховання. Для розумово відсталих дітей такі обставини мають особливе значення, тому що їх можливості носять порівняно обмежений характер.

Звісно, що засобами музики можна глибоко і повністю відобразити світ людських почуттів. Музика викликає у слухачів різнобічні емоційні переживання. Сила її впливу на емоційну сферу дитини залежить від того, наскільки повністю вона опосередковується свідомістю. Розуміння змісту музичного твору і усвідомлення виконавчих виразних засобів збагачує і поглиблює естетичні почуття [3].

На основі сприймання музики формується уявлення про музичні твори, їх характер, будову, виразні засоби. Ціленаправлений розвиток сприймання музики підвищує якість відповідних уявлень.

Зазначимо на тому, що у масовій школі не зустрічаються діти, які б не реагували на музику абсолютно неадекватно. Крім того, в масовій школі значно більше учнів, що відчують нюанси музичних творів. Емоційні реакції дітей з розумовою відсталістю на музичні твори є досить загальними, недеференційними. Не менш важко дається їм пояснення тактового змісту вокальних творів. Перше прослуховування забезпечує лише розуміння тексту. Добитися більш правильного розуміння тексту багатьма дітьми вдається в результаті неодноразового виконання твору.

Тому, музичне виховання учнів допоміжної школи необхідно починати із слухання музики. Вводити розумово відсталіх дітей в світ п'єс або дитячих пісень. Все це складає основу для формування в майбутньому музично-практичних навиків. Слухання музики повинно носити систематичний характер.

С.М. Міловська вважає, що прослуховування творів різних жанрів найбільш доцільно проводити тоді, коли в учнів уже накопичився певний досвід слухання музики. При таких умовах сприймання цих творів здійснюється більш свідомо. Характер і технічне позначення маршу, танців, колискової засвоюється багатьма дітьми в зв'язку з найбільш типовими для них творами засобами музичної виразності. На перших порах уявлення про марш, польку, колискову пов'язується з конкретними музичними творами. В ході праці з учнями все більш впевнено впізнаються знайомі їм жанри. Поступово вони оволодівають уміннями відносити до певного жанру незнайомий їм твір, але оперувати назвами жанрів можуть далеко не всі розумово відсталі діти. Наприклад: особливі труднощі викликає словесне позначення колискової пісні, адже деякі учні можуть визначали її таким чином: „спати”, „ліжечко”, „в ліжечку”, „лежить”; викликає труднощів і словесне позначення польки - учні допоміжної школи часто використовують в цьому випадку такі вислови: „плясати”, „танцювати”, „скакати”. В деяких випадках, особливо на перших етапах роботи над твором, діти допоміжної школи надають перевагу визначанню жанру з допомогою рухів і дій. Особливо це стосується маршу і польки - творів, які найбільш тісно пов'язані з рухами, діями. Однак в ході занять учні починають більш активно оперувати словом і використовувати більш точні словесні позначення змісту музичного твору [3].

Отже, систематична цілеспрямована робота приводить до того, що розумово відсталі діти починають більш глибоко відгукуватися на прослухані ними музичні твори. Почуття, які виникли у зв'язку з сприйманням музики, стають все більш диференційними.

Від заняття до заняття у розумово відсталіх дітей зростає інтерес до музики. У дітей з'являються улюблені вокальні і інструментальні

твори. Виникає потреба слухати музику частіше і з більш високою якістю виконувати. На перших етапах роботи діти відволікаються від виконаного твору і дуже швидко втомлюються. У результаті систематичних занять виникає відносна стійкість уваги, деяка стриманість у вираженні своїх почуттів, прагнення прослухати твір повністю. Все це говорить про велике значення формування уміння слухати музику.

Узагальнюючи вище сказані положення, можливо зазначити на тому, музичне виховання в допоміжній школі є важливим елементом розвитку розумово відсталих учнів. Разом з тим воно має велике корекційне значення. Заняття музикою позитивно впливають на розвиток пізнавальної активності учнів, удосконалюють моральні якості особистості, позитивно відбиваються на емоційній сфері.

Ефективність музичного виховання учнів допоміжної школи підвищується, якщо ця робота організовується в системі, має чітке планування і передбачає взаємозв'язок заходів, які проводяться в позакласну годину, з програмним змістом уроків читання, образотворчого мистецтва, співів та музики. Особливо важливо при цьому врахувати потенційні можливості учнів на різних роках навчання, щоб форми і методи музичного виховання відповідали індивідуальним особливостям кожної дитини.

Список використаних джерел

1. Граборов А.Н. Очерки по олигофренопедагогике. – Л.: Учпедгиз, 1961. – 162 с.
2. Воспитание и обучение детей во вспомогательной школе / под ред. В.В. Воронковой. – М.: Школа-Пресс, 1994. – 416 с.
3. Миловская С.М. Некоторые особенности музыкального воспитания умственно отсталых школьников // Эстетическое воспитание в вспомогательной школе / под ред. Н.Т. Головиной. – М.: Просвещение, 1972. – 104 с. – С. 42-64.
4. Пороцкая Т.И. Воспитательная работа во вспомогательной школе. – М.: Просвещение, 1980. – 63 с.

This article gives a description of the music education of students supporting the school. The attention to the peculiarities of perception of mentally retarded children music and performance of music lessons with them.

Keywords: secondary school students, music, music classes, education

Отримано 3.10. 2011